

Література

1. Official website CEPOL. URL: <https://www.cepola.europa.eu/about/mission-vision-and-values>
2. Європейська інтеграція. ЄРАЗМУС+ / Офіційний сайт Міністерства освіти і науки. URL: <https://mon.gov.ua/ministerstvo-2/diyalnist/mizhnarodna-spiivpratsya-2/evropeyska-integratsiya/erazmus>
3. Про Національну поліцію : закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-550-4-10>

ЕЛЕМЕНТИ ЗЛОЧИНУ ГЕНОЦИДУ

Данієлян Д. А.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри морського та міжнародного права,
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Злочин геноциду є одним з найтяжчих порушень міжнародного права, визначеним у Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 року, яка була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 9 грудня 1948 року і набула чинності 12 січня 1951 року [1].

Цей злочин складається з об'єктивної сторони, що охоплює конкретні фізичні дії (*actus reus*), та суб'єктивної сторони, пов'язаної з психологічним ставленням винного (*mens rea*), зокрема спеціальним наміром (*dolus specialis*) знищити захищену групу [2].

Об'єктивна сторона геноциду включає п'ять заборонених актів, спрямованих проти національних, етнічних, расових чи релігійних груп, як визначено статтею II Конвенції: вбивство членів групи; заподіяння серйозної тілесної або психічної шкоди членам групи; навмисне створення умов життя, розрахованих на фізичне знищення групи повністю або частково; заходи щодо запобігання народжуваності в групі; насильницька передача дітей з однієї групи до іншої [1]. Ці акти повинні бути вчинені щодо захищених груп, і лише вони підпадають під визначення геноциду, на відміну від політичних чи економічних груп, які можуть кваліфікуватися як злочини проти людяності [3].

Суб'єктивна сторона вимагає доведення спеціального наміру знищити групу як таку, повністю або частково, що відрізняє геноцид від інших злочинів [2]. Доведення цього наміру є складним, оскільки воно базується

на непрямих доказах, таких як масштаб і систематичність дій, дискримінаційна риторика, пропаганда чи історичний контекст, як зазначається в практиці Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії (ICTY) та Руанди (ICTR) [4]. Наприклад, у справі Krstić ICTY встановив геноцидний намір на основі систематичного знищення боснійських мусульман у Сребрениці, виводячи його з обставин, що виключають інші інтерпретації [5].

Без цього спеціального наміру акти можуть бути кваліфіковані як воєнні злочини чи злочини проти людяності, але не геноцид [2]. Міжнародний кримінальний суд у своїх Елементах злочинів підкреслює, що намір є ключовим конститутивним елементом, і його відсутність унеможлиблює визнання злочину геноцидом [6].

Українські вчені активно досліджують ці елементи, особливо в контексті Голодомору 1932-1933 років та російської агресії проти України з 2014 року, акцентуючи на необхідності адаптації міжнародних норм до національного законодавства. Так, О. Ю. Зайченко у кримінально-правовій характеристиці діяння геноциду зазначає, що об'єктивна сторона злочину за ст. 442 Кримінального кодексу України включає зовнішні прояви акту, такі як характер діяння, спосіб, місце, час та тяжкість наслідків, з матеріальним складом, де злочин вважається закінченим з моменту настання шкідливих наслідків для членів групи, без вимоги до конкретної кількості жертв [7, с. 216].

Щодо суб'єктивної сторони, О. Ю. Зайченко підкреслює прямий умисел з метою повного або часткового знищення групи, посиляючись на думки українських правознавців, як-от Поплавського І. Г., який визначає об'єктом геноциду відносини, що забезпечують мир і безпеку людства, та Є. В. Лашука, який акцентує на безпеці існування етнічних груп як складової безпеки людства [7, с. 215]. Б. Ю. Старинець у аналізі сутності геноциду за сучасним міжнародним правом погоджується з концепцією Р. Лемкіна, де суб'єктивна сторона полягає в спеціальному намірі знищити значну частину групи або її ключових фігур (політичних, релігійних лідерів), і зазначає, що акти вважаються завершеними з моменту їх вчинення, незалежно від повного знищення групи [8, с. 11–12].

А. В. Горбатюк у дослідженні відповідальності держави за геноцид у практиці Міжнародного суду ООН підкреслює, що геноцид є найтяжчим злочином, що тягне як державну, так і індивідуальну відповідальність, і наводить приклади, де відсутність доведеного наміру призводить до перекваліфікації на воєнні злочини, як у справі Боснія і Герцеговина проти Сербії та Чорногорії [8, с. 17].

У контексті сучасних подій, юристи Регіонального центру з прав людини в юридичному аналізі геноциду в Україні вказують, що дії РФ

з 24 лютого 2022 року, включаючи масові вбивства (Буча, Маріуполь), примусову передачу понад 260 тис. українських дітей, створення умов голоду та пропаганду, що дегуманізує українців, відповідають об'єктивній стороні, а спеціальний намір доводиться систематичністю та заявами керівництва РФ про «денацифікацію» [9].

Аналогічно, Українська Гельсінська спілка з прав людини у дослідженні міжнародних злочинів в Україні критикує національне законодавство за недостатнє визначення воєнних злочинів і геноциду, пропонує зміни до КК України для полегшення розслідувань, і наголошує, що *mens rea* включає планову стратегію знищення групи [10]. Ці праці українських вчених підкреслюють актуальність теми для України, сприяючи формуванню доказової бази для міжнародних трибуналів.

Розуміння об'єктивної та суб'єктивної сторін злочину геноциду є фундаментальним для запобігання та покарання цього злочину. Об'єктивні дії формують матеріальну основу, тоді як суб'єктивний намір додає йому унікальний характер злочину проти людства. Міжнародне співтовариство, через інституції на кшталт МКС, продовжує розвивати практику для ефективного застосування цих норм. Лише через чітке дотримання цих елементів можна забезпечити справедливість для жертв і запобігти майбутнім трагедіям

Література

1. Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, UN General Assembly Resolution 260 A (III), 9 December 1948. URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf (дата звернення: 26.09.2025 р.).
2. Definitions of Genocide and Related Crimes, United Nations Office on Genocide Prevention. URL: <https://www.un.org/en/genocide-prevention/definition> (дата звернення: 26.09.2025 р.).
3. Genocide, Encyclopædia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/genocide> (дата звернення: 26.09.2025 р.).
4. Genocidal intent, Wikipedia (based on ICTY/ICTR jurisprudence). URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Genocidal_intent (дата звернення: 26.09.2025 р.).
5. Prosecutor v. Krstić, ICTY Appeals Chamber Judgment, 2001. URL: <https://www.icty.org/x/cases/krstic/acjug/en/> (дата звернення: 26.09.2025 р.).
6. Elements of Crimes, International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Publications/Elements-of-Crimes.pdf> (дата звернення: 26.09.2025 р.).

7. Зайченко О. Ю. Кримінально-правова характеристика діяння геноциду. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 6. С. 213–220.

8. Старинець Б. Ю. Концепт геноциду в міжнародних інформаційних відносинах. Вінниця, 2024. 77 с. URL: <http://jqmth.donnu.edu.ua/article/view/15476> (дата звернення: 26.09.2025 р.).

9. Геноцид в Україні. Юридичний аналіз. Регіональний центр з прав людини. 2023. URL: https://krymbezpravil.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/Henotsyd_v_Ukraini_YUrydychnyy_analiz_final.pdf (дата звернення: 26.09.2025 р.).

10. Воєнні злочини та злочин геноциду. Лабораторія законодавчих ініціатив. 2024. URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/ali_chasopys_parliament_genocide.pdf (дата звернення: 26.09.2025 р.).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-550-4-11>

СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ В МІЖНАРОДНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ ПРАВІ

Дмитренко Д. О.

*доктор філософії в галузі права,
старший викладач кафедри кримінального права та правосуддя,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна*

Питання захисту дітей в умовах збройних конфліктів не було врегульовано у докласичному міжнародному праві. Стародавнє суспільство не виділяло дітей як окрему вразливу категорію, скоріш відносило їх до беззбройних осіб, до яких належали жінки, духовенство та особи літнього віку. Наприклад, титул XXIV § 1 Салічної Правди передбачав покарання у вигляді штрафу у 600 сол за позбавлення життя хлопчика віком до десяти років [1]. Зазначене положення підтверджує, що поняття дитинства як соціальної цінності було відсутнє у середньовічну добу, а дитина віком від десяти років вважалася такою, що може оборонятися самостійно.

Варто також згадати Хрестовий похід 1212 року, який прозвали «дитячим», що став трагічною сторінкою історії, спричиненою релігійним фанатизмом тогочасної Європи. У беззбройний похід одночасно вирушили діти та ченці з Франції та Німеччини, що мали на меті визволення Гробу